

Kassák búcsúja Párizstól

– beszélgetés Kassák Lajossal 1963-ból –

Párizs már ránk vetette árnyékát, nyolcvan kilométert meneteltünk egyhuzamban nappal és éjjel, leégett tarlónkon és elnyűtt hidakon át, és látomásaink voltak, s idegen szagokat éreztünk, idegen hangokat hallottunk, idegen színeket láttunk... Pusztá tudata annak, hogy Párizs közelébe érkeztünk, fölgyjútt bennünket, és kiteljesítette bennünk az embert, aki eddig tétlenségre volt kárhóztatva. Már nem a mában, hanem a holnapban éltünk. S csak vittük magunkkal testünket, mint egy fölösleges terhet...

Kassák Lajos: *Egy ember élete; Csavargások*

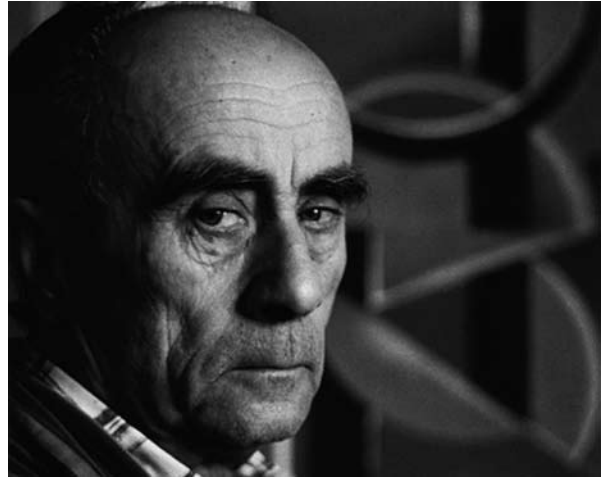
– Kassák mester nemrégiben Párizsban járt... Mikor volt az első útja?

– 1909-ben... Ez az a híres párizsi utam, amikor gyalog elindultam, és nyolc hónap alatt valóban elérkeztem Párizsba. Azt mondhatnám: fiatal kamasz voltam még akkor. Hogy miért mentem el? Nyilván Ady párizsi propagandájának hatása alatt, vakon, nagy izgalommal.

Mikor megérkeztem Párizsba, egy öreg várost találtam. Semmi más érdekességet. Hetek, mondhatnám, hónapok kellettek ahhoz, hogy megismerjem építészetét, a párizsi nép lezserességét, vidámságát, közvetlenségét, és mélyebbre hatóan megismerjem a szellemi életet. Akkorjában ez a szellemi élet, értve a művészeti-szellemi életet, a Montmartre és a Montparnasse körül zajlott.

A Montmartre-on azok a művészek éltek, akik, mondhatnám, egy életre eljegyezték magukat az alkohollal. A Montparnasse-on már Picasso, Braque és ez a csoport élt, amely szintén tele volt bohém allűrökkel,

Párizs, a Montparnasse a századelőn

Kassák Lajos (1887–1967)

de a narkotikumok nem vitték el őket művészi feladattól. Dolgoztak is, klasszikus művészek lettek. Igaz, hogy azokból a bohémekből, akik a Montmartre-on éltek, azokból is lettek klasszikusok; például Modigliani, akinek ma már nagy értéke van.

Akkor csak távolról láttam az embereket: Picassót, Braque-ot, Apollinaire-t, Blaise Cendrars-t, de mindenesetre ez a távolról látás is sok mindenre inspirált. Először is észrevettem, hogy a világ nem záródik be a magyar határokkal, s észrevettem azt is, hogy aki nem látja meg a tágabb világot, az előbb-utóbb provinciális művésszé lesz, eligénytelenedik, és egy egész szűk kör részére próbálja átadni művészetét.

Itt most bele kell kapcsolnom, hogy tegnap este volt egy nagy Stravinsky-koncert. Stravinsky öt évvel idősebb, mint én vagyok – tehát az én generációmhoz tartozik. És körülbelül együtt is indultunk el, egy időben, és nagyon szomorúan láttam, hogy hol tartok én, és hol tart ő. Nem úgy értem, hogy ő volt tehát a jó művész, és én vagyok a rossz művész. Őt egy világ megbecsülte... Ahogyan minden rossz kritika és leszólás ellenére tegnap este Stravinsky zenéjét a hallgatóság befogadta, szünni nem akaró tapssal köszönte meg ajándékát. S ez az öregember ott hajlongott és dirigált. Pedig azt mondták rá, hogy a nép nem érti meg. Most, hogy bemutatták a még nem ismert dolgait, nemhogy nem utasították el, de hódolattal fogadta el a közönség.

Annak ellenére mondom ezt, hogy én nem tartom a népet kompetensnek arra, hogy döntő kritikát mondjon egy művészeti alkotásról. Mert még bizonyos fejlődési folyamatnak kell lezajlania, ötven vagy száz kiállítás, ötven vagy száz koncert után volna érezhető, hogy a nép valamennyire képes felfogni ezeket az újabb alkotásokat. Kákofóniáról beszélnek a zenében és értelmetlen formalizmusról a képzőművészetben, de ezek csak szavak. Semmiféle súlyuk és jelentőségük nincsen. Egy olyan országban, ahol a gazdaság és a politika a legtalvolabbi célokat tűzi ki maga elé, lehetetlenség, hogy a kultúrának egyik ágát visszavezessék Jókaira és Benczúrra. Ez lehetetlenség.

– *Milyen volt a mostani, a negyedik párizsi út?*

– Igazán nem tudom, mit mondjak... Örüljek annak, hogy Párizs ilyen, és szomorkodjak azon, hogy milyen az én helyzetem itthon?

Párizsban, a külsőségeket látva, most semmi újat nem vettem észre. A császári időkből örökölt paloták és hatalmas sugárutak ma is megvannak. S valószínűleg a rendszerük évszázadokig fenn fog maradni.

Látni, hogy kulturális tradíciója van a városnak: a világ minden részéről odasereglenek a kíváncsi, vehemens és alkotásra képes emberek... Az a különös dolog történt, hogy létrejött a „párizsi művészeti iskola”, amelynek tagjai nyolcvan százalékgig idegenek... De Párizs akceptálta ezt. Így született meg az a párizsi iskola, amelyhez kínaiak, japánok, magyarok, oroszok járultak hozzá, s egy nagy egységet alkottak. Ahogy én látom: ez nem kozmopolitizmus. Hanem egy nagyon természetes fejlődési folyamat, ahol száz irányból futnak össze a szálak, és egy bizonyos ponton szintézis jön létre. Ezt látom én Párizs kultúréletében.

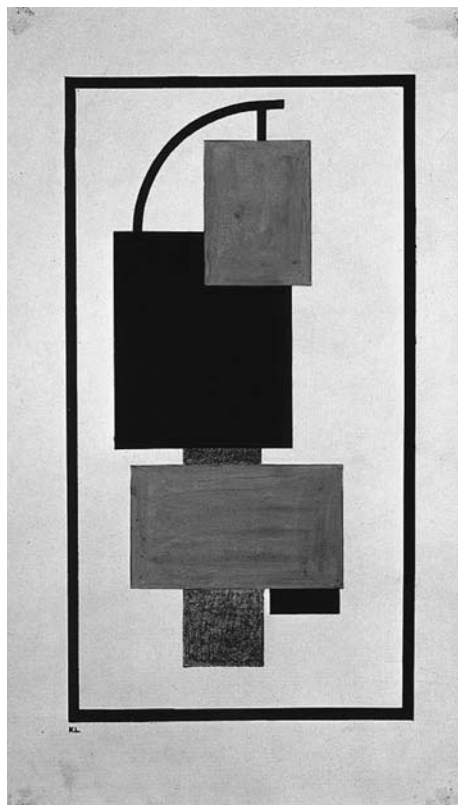
Természetesen borzasztó sok, hogy a magunk szavával éljek, a selejt. De ez magától értetődik egy művészeti termelési szabadságban, amikor sokan pénzért, sokan karrierizmusból nyúlnak hozzá a kottához, az ecsethez vagy a fényképezőgéphez, anélkül, hogy különösebb művészi eredményekre törekednének. Pillanatnyi eredményeket akarnak elérni... Sajnos, el is érik. A kritikának és a gondolkodó embernek vagy a társadalomszervezőnek nem az a feladata, hogy a selejtet figyelje. Hanem feladata: értékelni a legmagasabb rendű eredményt, s ahhoz próbálja majd a fejlődés vonalát hozzáigazítani.

Voltam jó néhány kiállításon. Azt mondhatnám, hogy több száz képet láttam, de csak tíz ragadott meg. De azokat viszont úgy értékeltem, hogy az a tíz megint a világ művészeire lesz hatással. A többi eltűnik. Nem érdekes. Éppen úgy eltűnik, mint ahogy – egészen más területről véve a hasonlatot – eltűnik a csomagolópapíros...

– *Ha megenged egy művészeti kérdést: új-e az avantgarde Párizsban? Van-e egészen új, vagy csak valamiféle blöff, ahogy mondani szokták?*

– Kérem szépen, úgy van blöff, ahogyan kint blöff volt annak idején Picasso vagy Stravinsky. Ezt blöffnek mondták. De nálunk régebben Bartókot is blöffnek mondták.

Tegnap este, ahogy már mondtam, hallgattam a Stravinsky-koncertet. S ez nem blöff – ez már klasszicizmus. Ötven év alatt, lévén a mi kritikásaink a modernséget már ötven éve a maguk módján nyaggatják, ez a munka eljutott a klasszikus tisztasághoz.

Képarcitektúra V., 1922–1923

Ma például Párizsban a komoly elemek a képzőművészet területén, de minden más művészeti ágban is, már nem a szenzációt keresik, hanem a tökéletest.

A fiatalok legújabb és legfiatalabb csoportja tudatosan hangsúlyozza az együvé tartozást, amit pedig eddig elítéltek: a tudomány, a technika és a művészet minél inkább megtörténő azonosulását.

Láttunk egy kiállítást. A matematikai intézetben volt, ezzel a címmel: *Tudomány és művészet*. Számtalan teremben matematikai eszközöket állítottak ki, grafikonokat tettek fel a falakra, s ugyanakkor műtárgyak voltak annak bizonyítására, hogy a kettő között milyen nagy az azonosság.

Beszélggettünk ott egy szobrásznóvel, akinek szintúgy kiállították egy fémdolgot, s ő azt mondta: „A tudósok elindulnak a munkájukkal, hogy megkeressék a törvényszerűségeket, s eljutnak a szépséghez; a művészek elindulnak, hogy megkeressék a szépséget, és eljutnak a törvényszerűségekhez.”

Szép gondolat volt, s egészen tömör. A kiállítás gyönyörűen kifejezte mindezt: a matematikai törvényeket szemléltető eszközökön mutatták be. S ezeknek a szemléltető eszközöknek a zárt geometriai rendszere hasonlóan kimutatható a festményeken is.

A mai művészek, akik túl vannak már Picasso fel fogásán, azt hangsúlyozzák, hogy a tudomány, technika és művészet azonosulásáig kell eljutni. Sajnos a világ politikusai ezt kevéssé fogadják el.

Bizonyára megvan az oka annak, hogy a politikusok szükségszerűségeiből elfogadják a tudomány vívmányait, és gyakorlati szempontból a technika eredményeit, ám valami lelki zavarok keltésétől óvják a népet a művészettel szemben. Olvastam egy cikket, az olasz kommunista párt vezetőségének egyik tagjától, aki szépen bebizonyítja, hogy ez a hármas egység hozhatja létre azt az államrendszert, amelyről mi álmodozunk, vagy amely felé törekszünk.

Ahogy a tudomány létrehozta a szputnyikokat, a technika a nagykohókat, úgy a perspektíva kitérülését, a lelki fölemelkedést a művészek érik el és adják át a népnek.

A művészetnek nem föltétlenül szolgálatételnek kell lenni. Néha a művész úgy termel, ahogyan a fa virágzik. A jó kertész örül a fa virágzásának, a jó politikusnak örülnie kell a szellemi terméknek. Még akkor is, ha azt közvetlenül nem tudja hasznosítani. De a hatása ennek a szellemi terméknek olyan, hogy a kohászatban ugyan nem lehet felhasználni, de egymás

közötti viszonyunkban igen. Mert érzékenyebbek és kíméletesebbek lettünk egymás iránt, lelki finomságainknál fogva.

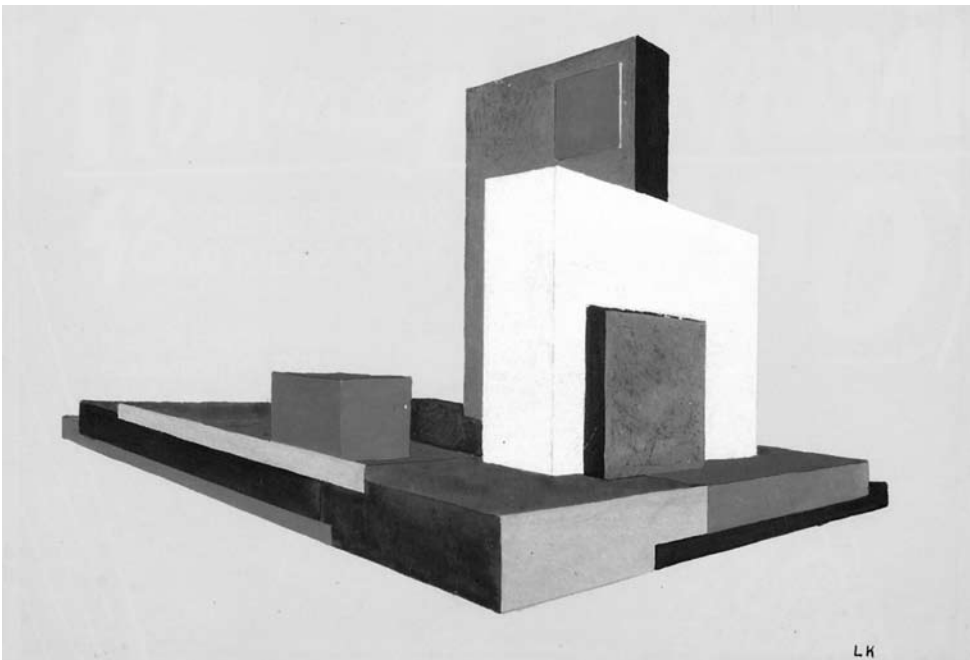
– *Visszatérve Párizsra, a művészeti életre...*

– A színházi életben kiemelkedőbb dolgokról nem tudok... A főszár ebben a pillanatban Ionesco. Kis színházban játsszák a darabjait, ahol csodálatosképpen talán ötven vagy hatvan szék van összevissza... Ez a kis színház nem bukik bele ebbe a dologba. Több mint ezerszer adják egyik darabját.

A mozikban szintén nincsen különlegesebb eredmény. Az az érzésem, hogy nem is lehetne, mert a művészet fejlődése, ugyanúgy, mint a tudomány és technika fejlődése, ciklikus. Bizonyos ponton fölbukkannak a nagy erők, és ötven, esetleg száz évig maguk alá gyűrik a feltörekvő újabb erőket. Ezt lehetne mondani ma például a magyar zenére. Bartók és Kodály alól mindmáig nem tud kiszabadulni. Sokan azért nem szabadulhatnak Bartók hatásától, mert még nem is jutottak el Bartókiig, míg nagyon sokan eljutottak már Kodályig. De kiszabadulni nem tudtak – úgyhogy krízisben van a zene, ugyanúgy, ahogy válságban van a képzőművészet is.

Mostanában volt idehaza Nemes Lampérth József kiállítása, s az ember szinte megdöbbenve látta: ez az ötven év előtti kamasz olyan erős kifejezési eszközökkel dolgozott, olyan pontosan oldotta meg feladatait, hogy amiről itt ábrándoznak, a szocialista realizmusról, ott már maximálisan megtörtént. Annak már nem kell még egyszer megtörténnie.

Képarchitektúra, 1923

Ugyanez van Párizsban is. Eljutottak egészen a tasizmusig, amelyett indulati festészetnek neveznék. Ennek az irányzatnak a nagy festészeti mozgalomban nagyon kicsi a jelentősége. De valamire felhívta a figyelmünket. Úgy, mint a nem sok eredményt elért

Munka-önarckép, 1930, montázs

futurizmus: ötven esztendővel előbb a dinamikát fedezte fel a részünkre, s ez belejátszott, beleolvadt a művészetbe, és hasznossá vált. Ugyanúgy figyelmeztet bennünket a tasizmus. Önmagában nem sokat jelent. De arra int: a művészek ne puhuljanak el, ne fulladjanak bele egy esztétikai iszapba. Vagyis bevonja az indulatot a művészetbe – s ennek biztosan jó eredménye lesz, talán anélkül, hogy egyetlen tasista alkotás fennmaradna a későbbi időkben.

– *Akkor hiába a pápájuk mostanában Mathieu?*

– Igen, Mathieu a pápájuk. Láttam a képeit. Különösen a kis képeit csinálta meg nagyon szépen esztétikailag. De, mint festő, ott álltam a képei előtt, s azt mondtam: én ilyen képet nem csinálnék. Mégpedig nem csinálnám azért, mert minden bravúr ellenére, amit látok, s amit talán nehéz véghezvinni – a kép

alapjában véve az esztétikumon kívül, üres maradt. Ennek nincs élményanyaga. Iparkodni fogok tehát a képeimet olyan szépen megcsinálni, hogy Mathieu azt mondja rá: szépen van megcsinálva, de arra is fogok törekedni, hogy az indulat, a markáns és szókimondó líra ne maradjon ki belőle... Nála ez kimaradt, csak a felület van nagyon szépen megművelve.

– *És Bernard Buffet? Akinek olyan nagy híre van világszerte?*

– Kérem szépen, Buffet első pillanattól kezdve, ahogy megismertem, számomra nagyon közepes tehetségnek tűnt. Sikere volt, mégpedig különös ok miatt... Az izmusok túltengése vagy az izmusokban túltengő giccs miatt a közönségnek egy bizonyos rétege visszahúzódott a legmodernebb festészeti irányzatoktól. S ez a réteg kereste Buffet-ben az újat, és talált is valamit... Azt nevezetesen, ami szerintem értéktelen: a kezdeti német expresszionizmusnak, a Neue Sachlichkeitnek az irányzata jelent meg csontvázsovány nőaktokban, az akadémiusan megfestett házak külsőségeiben. Ez azoknak volt jó, akik csömört kaptak az olyan szélsőséges modern törekvésektől, mint mondjuk a tasizmus. A kispolgárság pedig megtalálta benne a modernt, mármint ami az ő számára modern...

Kint jártunk éjszaka a Montmartre-on. Ott vannak utcai festők. Körülbelül egy akkora téren, ami nálunk a Teleki tér volt valamikor, ahol annak idején rossz kalapokat és cipőket árultak. Képeket árulnak, és helyszínen festenek a festők. Vagy ötöt találtunk közöttük, aki pontosan leutánozva, Buffet-módra csinálja a dolgokat.

Szóval ilyen hamar került az ócskapiacra... S az emberek ott is megveszik, mert annak a közönségnek szintügy az a modern kép, amit Buffet-módra csinálnak a giccsfestők.

Megnéztük Buffet-nek az egyik kiállítását, *Velencei emlékek* volt a címe. Most Velencében járt, s arról készített képeket; korábban New Yorkban volt, s akkor az amerikai újtjáról állította össze a kollektiót.

Velencéről az akadémikus perspektíva, a színek és pontok megtartásával, a dolgok pontos ábrázolásával, mint ez a fal, akkora képeket állított ki; s a vaknak is látni kellett, hogy ezeket nem ő festette... Buffet megcsinálta a vázlatát, és mesteremberekkel festette meg a továbbiakat. Nem lehetséges, hogy ötven képet alkosson egy év alatt... Fizikailag lehetetlen előállítani. Körülbelül oda jutott, ahova a szobrászat: agyagba és plasztelinbe megmintázza a szobrárt, és odaadja a kőfaragónak, hogy faragja ki. Hasonló munkát végezhet Buffet is. S mivel a külföldi piac annyira megtelt az absztrakt művészet produktumaival, ideig-óráig az ellentétes irányzattal is sikert lehet elérni.

– *Kassák mesternek is volt egy kiállítása, szeretnénk most erről hallani.*

– Hát nekem volt most egy kiállításom Párizsban, a Denise René Galériában. Ez egyike a legelőkelőbb kiállítótermeknek. Kevés festővel dolgozik. Bérbe venni a galériát nem lehet. Semmiféle üzleti jelenséget a galériában látni nem lehet. Konstruktivista irányzatú galéria, aminek a múltból Malevics, Mondrian, Arp, Delaunay az alapja, s ehhez kapcsolódnak a fiatalabbak.

Éppen most kaptam egy levelet, hogy rendeznek egy nagy demonstratív kiállítást, ahol harminc festő szerepel a világ minden részéből kiválogatva, mindegyikük egy-egy képpel. Ennek a kiállításnak a címe az lesz: *Egy galéria kísérlete*, és azt hivatott bemutatni, hogy a Denise Renée Galéria így gondolja el a képzőművészeti galériák továbbfejlődését, ha nem akarják azt, hogy a galéria egyszerűen piac legyen. Szóval ott nekem is lesz munkám.

A mostani tárlaton negyvenöt képemet állították ki, 1920-tól 1962-ig. A verniszázs este kilenckor kezdődött, és éjfélig tartott. Zsúfolásig megtöltötték a termeket, a párizsi magyarok minden árnyalata képviseltette magát. De ott voltak francia festők és költők is.

Délután hat órakor, a megnyitó előtt, Denise René koktélpartit rendezett annak a harminchét költőnek a tiszteletére, akik a verseimet franciára fordították a most megjelent antológiához.

– *Abban a francia nyelvű Kassák-antológiában, amely átfogja a költői életművet, ahogy az a negyvenöt kép bemutatja a festő Kassákot...*

– Igen... A koktélparti nagyon elegáns és gazdag volt, felállított hosszú asztalokkal, fehér ruhás pincérekkel, francia italokkal és mindennel. Megjelent, nem

Kassák kiállítása Párizsban, a Denise Renée Galériában

a harminchét költő, hanem legalább ötven. Boldogan ölelgettük egymást; a franciák legújabb szokása a csókolózás, jobbról-balról megsókolják az embert, megveregetik a hátát, megropogtatják a lapockáját.

A Világanyám és a Novelláskönyv címlapjai

Roppant jóban voltunk... Galériában még nem fordult elő az, hát nem is fordulhatott elő, hogy a kiállítás napján koktélpartit lehessen rendezni, költők számára... Természetesen nekem ez jólesett. Mint árva gyerek álltam ott, azok között az emberek között, akik pár hét alatt megszerettek, és talán érdememen felül értékelnék.

Ez a kiállítás mindenestre annyit adott nekem, hogy továbbra se csökkenjen a munkakedvem. Nem változott meg a meggyőződésem sem, mert bizonyosodott, hogy amit csinálok, az nem elsődlegesen piaci árucikk, hanem önmagam lehetőségeinek kiélése és dokumentálása.

Azt mondhatnám: mindezt azért csinálom, hogy bizonyítsam, köztünk ilyen ember is volt. Alapjában véve mindegyik írásom és minden képem megszoszorozottan én vagyok. Mindegyik az önarcképem, és mind vallomás. Most kezdik észrevenni: költészetemnek nem egyes darabjai az értékesek, hanem az az állandó önvallomás, amit a költeményeimben megírok.

Egy héttel a kiállításom megnyitása után felkerestek a belgiumi francia nyelvű költők. A francia költők rendszeresen tartanak költői biennálét. Ennek az előkészítésére közös nagy vacsorát rendeztek Párizsban, ahova engem is meghívtak. Körülbelül ötven-hatvan ember volt jelen ezen a vacsorán, közöttük a belga kultuszminister.

A miniszter tartott egy beszédet, amelyben vázolta, hogy miként képzei el a legközelebbi biennálét, meglehetősen szigorúan beszélt a költőkről, akik valahogyan belefeledkeztek a széptevésbe és a szépelgésbe... Nem veszik észre, hogy a tudomány és technika milyen szerepet tölt be a társadalomban. A költészet egyre inkább lemarad ebben a versenyben, alig van életélmény az emberekben, inkább irodalmi élményből csinálnak irodalmat. S ekkor ezt mondta a miniszter:

„Egy magyar költő van itt közöttünk, engedjék meg, hogy bemutassam.” Nagyon sok dicséző szót mondott rólam.

Azután kihúzta a zsebéből a francia nyelvű verseskönyvem, s ezt mondta: „Engedjék meg, hogy ebből a kötetből elolvassak egy verset.” Hát felolvasta a *Mesteremberek* című versemet, francia gesztussal és pátosszal, nagyon szépen. Utána azt mondta: „Kérem, kedves uraim és kollégáim, ez a vers több mint ötven év előtt készült. Ennek a versnek kellene ma folytatódni, s megszületni a mi korunk versének. Önök a fehér liliumoknál és tulipánoknál tartanak...” Azután oda-jött hozzám, kezét fogott, átölelt és megcsókolt. S meghívott a költészeti biennáléra is...

– Az 1909-es, fiatal, tájékozódó Kassák Lajostól eljutottunk fél évszázad alatt a Párizst meghódító, s a Párizsban már nemcsak tájékozódó költőig és festőig...

– Ahogy az előbb elmondottam: Stravinskyval egy időben indultam. A mostani párizsi kiállításomon 1920-as képek voltak kiállítva, amelyeket a kritika nagyon jól fogadott. Az *Express* hetilap egész oldalas kritikát hozott rólam Vásárhelyi-Vasarely barátommal együtt. Neki volt egy kiállítása ugyanakkor. *Az érzelem és az építés kalandja* címen hozták le a cikket reprodukcióval együtt. Amit nem nagyon szoktak kapni az emberek, még Párizsban sem.

Azután a francia nyelvű verseskötetemmel kapcsolatosan egy francia költővel együtt írt rólam a *Combat*-ban Alain Bosquet egy cikket, összevetve kettőnkét. A másikat esztétizáló költőnek nevezte, engem pedig elkötelezettebb költőnek. De melléteve, hogy ez az a költő, aki soha egyetlen politikai frázist nem írt le a verseiben! Szóval el vagyok kötelezve, amint vallom magam is, viszont nem szolgálattételre vagyok elkötelezve, ugye?

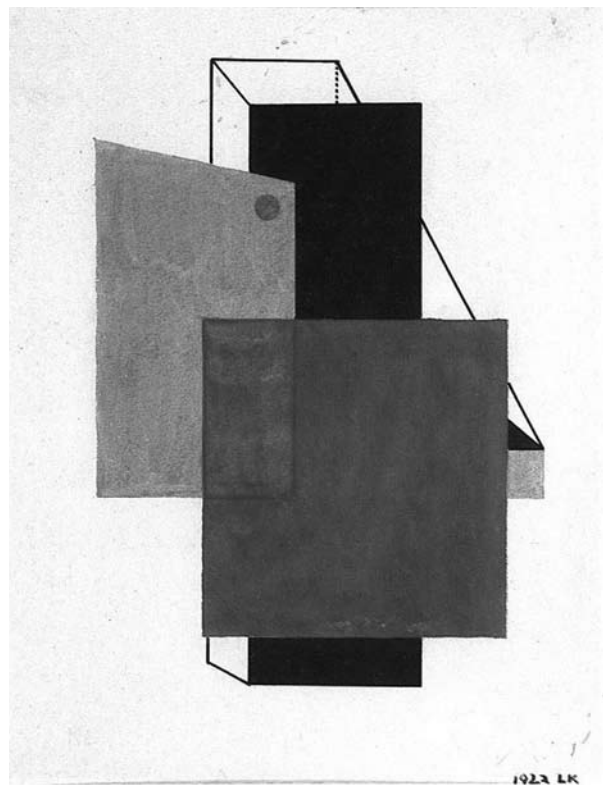
Bosquet ma egyike a legrangosabb költőknek és esztétáknak Párizsban. Meghívott ebédre, beszélgettünk mindenféle dologról. Többek között fölvettem neki a gondolatomat, hogy az újabban keresett vagy követett utakat, irányzatokat abban foglalhatnám össze: el a művészettől! El attól a művészettől, amely önmagát fertőzve, állandóan a művészetből él. Többé nem az életet viszi be a művészetbe, hanem a művészetet a művészetbe. Úgyhogy művészi tárgyakat és mondanivalókat művészi módon akarnak megcsinálni, s ebből hovatovább egy affektált giccs jön létre. Mindezzel én már teljesen szemben állok.

Alain Bosquet is azt mondta, hogy neki is van egy esszéje, amelyben azt próbálja fejtegetni: a költői nyelvet át kell alakítani olyan nyelvre, amely könnyen fordítható. Szóval ne az unikumokra utazzunk. Hanem azokra a telitalálható mondatokra törekedjünk,

amelyeket franciára, angolra, bármilyen nyelvre le lehet fordítani anélkül, hogy egy nemzeti rafinériával legyen a mondanivaló teletömve... Nagyon jóba lettünk. Van egy folyóirata, amely évente négyszer jelenik meg, jó vastag folyóirat. Azt mondta mint szerkesztő: „Uram, ezennel felajánlom folyóiratom legközelebbi számában a 30-tól 60-ig terjedő oldalakat. Amit csak akar, írja meg!” Ennél a beszélgetésnél ott volt Gara László is, aki mindjárt vállalkozott a fordításra.

– Prózát is felajánlott?

– Azt, amit akarok. Azt írjam bele. Később megállapodtunk, hogy *A ló meghal, a madarak kirepülnek* című versemet fogja leközölni, egy tanulmánnyal. Olyan tanulmánnyal, amelyben azt próbálja majd bebizonyítani, hogy három ilyen hasonló vers létezik a modern költészetben. Az első Blaise Cendrars-nak a *Szibériai utazása*, a második Apollinaire-nek a *Zone*

Képarchitektúra – Térkonstrukció, 1922

című verse, a harmadik az enyém, amely 1924-ben készült. Ezt próbálják majd kihozni Párizsban, ami természetesen nekem nagyon jólesne... Itthonról nem tudtam kimenni, de talán kintől be tudok jönni. S akkor esetleg még itthon is azt fogják mondani, hogy *A ló meghal, a madarak kirepülnek* nagy magyar vers, ugye?

– *Kassák az az ember, olyan alkotó, aki a meg nem érkezéssel érkezik meg mindig. Átolvastam a hatvanéves Kassák köszöntését, azt a szép kis könyvet, abból is ez sugárzik. Mint egy gránitszikla, olyan az a kötet!*

– Hát igaza van, kérem, igaza van. Alapjában véve én az ellentmondásaimmal győzők. Mint ahogyan az a véleményem, hogy a művészeknek nagy része ott bukik meg, amikor az első sikert elérte. S többé nem mer elmozdulni arról a helyről. Fél, fél, hogy akkor baj lesz.

Velem az megtörtént, hogy amikor tizennégyben a *Mesterembereket* írtam, akkor egy olyan kritikusom, mint Osvát, azt mondta: „Uram, ez nem vers, ez kocsi-zörgés.” És visszaadta... A *Népszavánál* és mindenütt visszaadták. Azután jött egy idő, a húszas évek, amikor követelték tőlem, hogy olyat írjak, mint a *Mesteremberek*. Csak akkor már elmúlt nyolc-tíz év, és a forradalom és minden... Akkor már nem írhattam, mert én már egészen más ember voltam, s a körülményeim is mások.

Kimentem emigrációba. Ott írtam a *Máglyák énekelnek* című eposzomat a tizenkilences forradalomról. Majd hazajöttem, akkor meg itthon azt mondták, hogy miért nem írok *Máglyák énekelnek*-et? Hát azt már megírtam.

Én vagy ötször mentem el önmagamtól úgy, hogy egyre közelebb kerültem önmagamhoz. Mai verseim például nagyon közel állnak a *Mesteremberek* korszakhoz, csak egy magasabb szinten. Nagy küzdelem, kísérletezés, próbálkozás, erőszakoskodás árán jutottam el magamban addig, hogy ma már a legtisztább éneket meg tudjam fogalmazni.

S ezt Párizsban is akceptálják.

– *Sok mindenről beszélhetnénk még – úgy gondolom, a legérdekesebb a regényíró, prózaíró Kassák... Akinél viszont realistább s markosabb, vaskosabb író nemigen akad.*

– Jó uram... A maga kezébe került, mint a Magvető Kiadó egyik lektorának, először a regényem, az *Áruló*. Maga volt az a lektor, aki kiadásra ajánlotta.

A regényt 1946-ban írtam. Akkor felvittem az Athenaeumhoz. Azt mondta ott az igazgató, akkor már szocialista rezsim volt: „Kedves Kassák elvtárs, ezt a könyvet körülbelül tíz év múlva lehet kihozni.” Hát azóta tizennyolc [!] év múlt el, s még mindig nem hozták ki. Illetve most már nyomdában van. Szóval tizennyolc évig kellett várni, pedig milyen jó lett volna szerintem akkor megjelentetni.

A háború után lett volna igazi hatása a könyvnek. Hiszen emlékszik rá, mi beszélgettünk akkor [1956-ban, a forradalom idején... – T. Á.], s maga ki akarta hozni, és én voltam az, aki mondtam: ne, ne, ne hozza még ki... Akkor már én voltam az óvatosabb.

Tóbiás Áron, Kassák és felesége 1963-ban

Ebben a regényben egy asszony írja a könyvet. Mintha egy asszony írná első személyben a történetet, az uráról van szó, aki fiatalkorában kommunista lett, azután nyilas miniszter vált belőle. Ennek a pályának a története van benne megírva. Természetesen szocialista szempontból, sőt, továbbmegyek, majdnem azt mondom: tanulságosan, persze ennek tendenciája nélkül.

De hát miért kellett ezt tizennyolc évig takargatni, ezt én nem tudom megérteni. Bizonyára vannak nálam okosabb emberek is, akik megértik? [Az *Áruló* című regény 1963-ban jelent meg a Magvető Kiadónál, *Az út vége* címmel. – T. Á.]

– *Pedig a két háború közötti magyar munkásmozgalomnak a hatalmas hullámvölgyei, de magasságai is annyira benne vannak, hogy azt hiszem, ezt a regényt évtizedek múlva forrásmunkaként fogják nyilvántartani.*

– Bizony, senkire sem sértő. Igen emberségesen van megírva az egész. Semmiféle gyűlölet, semmiféle megbélyegzés, csak a tények... Így van. Olvasó, tessék, mondj róla véleményt...! Te ezt nem láttad akkor, én viszont láttam... Hát mit szölsz hozzá?

– *Valóban, ahogy visszaemlékszem a kéziratra: olyan, mint ahogyan egy sziklatömbről eltávolítják a fölösleget, s lám, ott a szobor...*

– No jó, de erre nekem azt mondják az egész irodalmamra, meg a filmem, az *Angyalok földje* kapcsán is, hogy annak is az a fő hibája, hogy nincs benne szocialista pátosz... Erre én azt feleltem: „Kérem, valóban nincsen. És én nem is akarom, hogy legyen. A pátoszt meghagyom a politikusoknak, a hadvezéreknek és a papoknak. Az én hivatásom nem az, hogy pátoszt adjak. Az én hivatásom az, hogy tényekre világítsak rá.” Erre azt mondták: „Lajoskám, ez nem elég!”

Tóbiás Áron

1963-ban elhangzott rádióinterjú szerkesztett változata